

Filosofi, uskontokriitikko ja epätäydellisen hyvä esikuva – Julian Bagginin kuvaus David Humesta

Ville V. Kokko

Julian Bagginin *The Great Guide: What David Hume Can Teach Us about Being Human and Living Well* yhdistää Humeen elämäkerran yleistajuiseen esitykseen tämän filosofiasta. Samalla se alaotsikkonsa mukaisesti poimii molemmista opetuksia elämiseen – tai oikeastaan elämiseen ja ajatteluun, varsinkin kriittiseen ajatteluun. Nämä kaikki tavoitteet toteutuvat kirjassa hyvin, ja ne nivoutuvat myös hyvin yhteen lukuun ottamatta pientä keinotekoisuutta joidenkin lukujen teemoissa.

Bagginin kirja muistutti minua uudestaan siitä, miksi olen aikaisemmin pitänyt Humesta. Filosofina hänestä muodostuu tässä kuva ajattelijana, jonka erityinen selkeys ja tarkkanäköisyys liittyi tietynlaiseen mutkattomuuteen ja tervejärkisyYTEEN, ja joka siten sekä kyseenalaisti itsestäänselvyksiä että vältti monia filosofian teknisiä kiekuroita. Baggininikin esittää Humeen nimenomaan suurelta osin tasapuolisena ja terävänä ajattelijana sekä monella tavalla hyvänä ihmisenä, mikä tietenkin perustelee sitä, että häneltä kannattaa ottaa oppia.

Kirjan luvut on käytännössä järjestetty Humeen elämänvaiheiden mukaan. Samalla ne tietenkin käsittelevät melko hyvien aasinsiltojen kautta hänen ajattelunsa yksityiskohtia ja erilaisia elämänopetuksia. Kullakin luvulla on olevinaan teema, johon luvun nimi ja sen alussa oleva lainaus viittaavat. Monissa luvuissa tämä teema tuntuu päälle liimatulta ja vaikealta hahmottaa, vaikka ainakin kahdessa viimeisessä se on kyllä selkeä. Tällä ei kuitenkaan ole paljoa väliä; luvut rakentuvat kuitenkin järkevästi Humeen elämänvaiheiden ympärille, ja yksittäiset filosofiset aiheet niiden sisällä sujahtavat siististi siihen kohtaan, missä niitä käsitellään silloinkin, kun luvut eivät muuten muodosta toimivia temaattisia kokonaisuuksia.

Läpi koko kirjan Baggini nostaa esille erilaisia Humeen ajattelusta ja elämästä johdettavia opetuksia. Hän tiivistää ne aforismien muotoon. Nämä esitetään lihavoituina itse tekstissä, ja lopussa on lista niistä kaikista aihealueittain. En osaisi keksiä parempaa tapaa esittää aforismeja. Aforismien vahva puoli on nähdäkseni niiden tiiviys ja iskeyys, mutta huonoja puolia monitulkintaisuus, selityksen puute, ja mahdollisuus kuulla tai toistaa niitä sisältöä ymmärtämättä. Tämän kirjan tavalla esittää ne niihin saadaan liitettyä sekä tiivistäminen että melko rikas tausta, esimerkit ja perustelut.

Vaikka Baggini esittää Humeen esikuvana, hän toimii tämän esikuvan mukaisesti ja on kriittinen sen sijaan, että nostaisi Humeen jalustalle. Hän osoittaa Humeen sokeita pisteitä esimerkiksi rasismin ja seksismin suhteen – sekä liioittelematta että vähättelemättä, sillä Hume ei ollut aikansa pahin tapaus mutta ei myöskään paras silloin mahdollinen. Monet Humeen elämästä eikä omista mielipiteistä otetut aforismit koskevatkin Humeen virheitä ja sokeita kohtia. Baggini näyttää näin itse hyvää esimerkkiä sellaisesta kohtuullisuudesta, kiihkottomuudesta ja tasapuolisuudesta, joita hän sanoo Humelta voivan oppia.

Baggini on seurannut Humeen jalanjäljissä läpi tämän eri aikojen kotipaikkojen, ja hän kertoo jonkin verran kokemuksistaan ja vaikutelmistaan – juuri sopivasti luodakseen paikan tuntua menemättä sivuun kirjan pääaiheista.

Filosofian kannalta kirja antaa hyviä tiivistelmiä Human filosofisista ja ajatuksista. Huomasin toivovani, että minulla olisi se pysyvästi hyllyssä, jotta voisin sitä kautta löytää nopeasti viitteitä erilaisiin kiinnostaviin ja osuviin Humeen huomioihin ja ajatuksiin. En esittele näitä kaikkia aiheita tässä sen lähemmin, mutta keskityn seuraavassa Human suhteeseen uskontoon Bagginin kirjan kautta nähtynä.

Hume oli monella tavalla kiinnostava myös "uskonnottomana" tai uskontokriittisenä ajattelijana. Yksi esimerkki oli hänen argumenttinsa ihmeisiin uskomista vastaan. Bagginin selitys siitä on paras (tai ainakin järkeenkäyvin), mitä olen kuullut. Minulle oli aikaisemmasta jäänyt mielikuva, että argumentti sanoisi, että jos uskotaan ihmeisiin, pitäisi hylätä uskomus luonnonlakeihin, ja tämä olisi paha asia. Tämä ei ole minusta läheskään yhtä painava kuin tämän kirjan esittämä (ja itsekin jo aikoja sitten muotoilemani) argumentti, että ihmeisiin uskomiseen tarvittaisiin niin painavia todisteita, että ne kumoaisivat luonnonlakien poikkeuksettomuuden osoittavat argumentit. Luonnollisesti tällaisia todisteita ei käytännössä ole.

Ihmeisiin ei uskota minkään objektiivisen bayesiläisen päättelyn perusteella, vaan siitä lähtökohdasta, että ihminen on jo alun perin puolueellinen käytännössä pitämään ihmeitä niin todennäköisinä, että hyväksyy helposti vaikka todistajanlausunnot riittävinä todisteina ihmeistä. Objektiivisesti katsoen ne eivät sitä ole. Kyseessä on samantapainen ilmiö kuin se, että suomalaisista *Uforaportti*-kirjoista löytyy erilaisia ihmisten kummallisia kokemuksia, joissa ei mainita mitään tunnistamattomista lentävistä esineistä. Kun kaikkea katsoo sen oletuksen läpi, että avaruusolennot voivat käydä maapallolla aiheuttamassa vaikka mitä kokemuksia, mitkä tahansa oudot kokemukset voivat olla "todisteita" avaruusolennoista, vaikka niissä ei itsessään ole mitään niihin viittaavaa, tai sen puoleen vaikka niissä viitattaisiin avaruusolentoihin hyvin epäuskottavalla tavalla.

Vaikka Humea kritisoitiin toisissa piireissä rankasti uskonnottomuudesta, hän ei halunnut ottaa niin jyrkkää kantaa, että olisi kutsunut itseään ateistiksi. Pikemminkin hän identifioitui jonkinlaisen agnostismin kautta.

Voidaan tietenkin esittää argumentti sille, miksi agnostismin pitäisi tiedollisesti johtaa ateismiin. Jos jumalat (tms.) kuuluvat sellaisten asioiden piiriin, joista ihmiset eivät voi tietää mitään, tämä ei tarkoita, että jonkun kuvittelemat jumalat ja jumalat ylipäätään voivat yhtä hyvin olla olemassa kuin olla olematta. Jotta voitaisiin sanoa, että jokin voi millään merkityksellisellä todennäköisyydellä olla olemassa, pitäisi olla edes joitakin perusteita ajatella, että se jokin on ehkä olemassa. Ilman perusteita sen todennäköisyys olla olemassa on olematon, joten sen olemattomuuden uskomiseen on niin hyvät perusteet kuin olemattomuuden uskomiseen voi olla. Jos jokin on täysin ihmisen tietokyvyn ulkopuolella, se ei todellakaan tarkoita, että sitä koskevat arvaukset saattavat olla oikeita. Jos ainoa syy sanoa olevansa agnostikko eikä ateisti on se, että loogisesti katsoen ei voi todistaa jumalan olemassa olemattomuutta, se menee saivartelun puolelle.

Baggini tekee samansuuntaisia huomioita, ja kyllä Humekin ne teki. Esittämäni argumentti on jopa lähellä Humeen argumenttia ihmeisiin uskomista vastaan. Humeen syyt olla puhumatta itsestään ateistina saattoivat liittyä enemmän siihen, että hän halusi välttää olemasta kiihkoilija millään puolella.

En sinänsä pidä siitä, että ihmiset käyttävät sanoja niiden assosiaatioiden eivätkä varsinaisten merkitysten mukaan, koska se hämärtää ja sotkee asioita ja on tietysti mielessä tosiasioiden välttelyä. Itse myönnän olevani ateisti, vaikka minua ei kiinnostakaan kyseistä käsitettä identiteettini määreenä.

Toisaalta Humeen asenne vaikuttaa kaiken kaikkiaan ihailtavalla tavalla, joka ehkä johtaa epäsuorasti hänen "ateismin" välttelyynsä. Sekä uskonnolliset että uskonnottomat ihmiset voivat potentiaalisesti ottaa oppia hänen suhtautumisestaan. Vaikka hän ilmaisi avoimesti monia (nähdäkseni perusteltuja) uskontokriittisiä ajatuksia, hän ei todellakaan ollut mikään kiihkoilija, ja hän pystyi esimerkiksi arvostamaan sopivanlaisten uskonnollisten ihmisten seuraa ja nauttimaan keskusteluista näiden kanssa.

Voi olla arvokasta lukea siitä, miten Hume oli käytännössä näin suvaitsevainen ja tasapuolinen, vaikka hänellä itsellään olikin aiheeseen liittyviä vahvoja perusteltuja mielipiteitä. Riippumatta siitä, millä puolella ihmiset ovat, he ovat liian helposti taipuvaisia toimimaan kuin oletetusti oikeassa olemisen antaisi heille oikeuden katsoa eri mieltä olevia alaspäin ja kohdella heitä eri tavalla, kuin itse haluaisivat tulla kohdellun. Tietenkin joskus jokin tätä kuvausta vastaava on oikeutettua – esimerkiksi kreationismiin uskovien ihmisten uskomusten ei perustellusti pidä saada tasavertaista asemaa koukun biologiantunnilla – mutta monessa

tapauksessa se on vain puolueellista tai aiheettoman töykeää. Bagginin kirja esittää Humen käytännössä hyvänä esimerkkinä siitä, miten voi välttää tällaista puolueellisuutta.

Viimeisen luvun teema kuoleman kohtaamisesta on myös kiinnostava uskonnollisuuden ja uskonottomuuden näkökannasta. Erityisesti mieleeni jäi tarina siitä, miten John Boswell vieraili kuolevan Humen luona nähdäkseen, miten ateisti kohtaa kuoleman. Siihen aikaan oli yleisesti vaikea edes kuvitella, että ihminen voisi olla tyyni kuoleman edessä uskomatta tuonpuoleiseen, mutta Hume oli suorastaan hyväntuulinen eikä ilmaissut mitenkään haluavansa muuttaa (tai lisätä) uskomuksiaan. Lyhyt kuvaus Boswellin reaktiosta tähän kuulostaa siltä, kuin hänen tuntemuksensa Humen asenteen edessä olisivat lähennelleet kosmista kauhua.

Myönnän, että tunnen selkeää tyydytystä siitä, että Hume tuli tällä tavoin ikään kuin keränneeksi pisteitä uskonottomuudelle sen ristiriidassa uskonnollisuuden kanssa. Tämä tuntemus on tietenkin osittain tuomittava (tämä ei ole kilpailu), mutta siihen liittyy myös tyydytys siitä, että tavallaan tulee kuulluksi: että vaihteeksi tuli selkeästi osoitettua, että uskonottomuus ei ole sitä, miksi uskonnolliset sen usein kuvittelevat oman subjektiivisen kehüksensä sisältä.

Arvokkainta Humen hyväksyvässä kuoleman odotuksessa on tietenkin se, että hän itse pystyi olemaan sillä tavoin tyytyväinen, ja että hän voi sillä tavalla näyttää esimerkkiä meille muille ihmisille.

Yhteenvedona Bagginin kirjasta voin todeta, että se on hyvin kirjoitettu, asiantuntevan oloinen, mukava lukea ja täynnä asiaa sekä filosofiasta että historiasta. Tämän kaiken lisäksi siitä löytyy hyvin toteutettu pyrkimys todella oppia Humen ajattelusta ja elämästä tavalla, joka olisi todella sovellettavissa lukijan omaan ajatteluun ja elämään. Myös uskontokritiikin kannalta se on kiinnostava ja antoisa useammalla kuin yhdellä tavalla.